

משה כתב ספרו ופרשת בלעם*

בגמ' ב"ב יד: משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. בעיון יעקב מפרש, ספרו היינו משנה תורה. (וכן נראה קצת מההוספה שישנה בספרי כת"י רומי בתחלת ספרי דברים, מובאת בשינויי נוסחאות בספרי פינקלשטיין: משה כתב ספרו ופרשת בלעם. ירמיה כתב ספרו ודברי הימים (בגמ' הגי' מלכים) וקניות, ע"כ. ומזה שהביא מאמר זה כהקדמה לספרי דברים נראה שמפרש המלה: ספרו, היינו משנה תורה. ואפשר שכל המאמר הוא מהסופר ולא גי' בספרי). ונ"ל הטעם לפירוש זה לתרץ הקושיא למה מפרט באופן מיוחד פרשת בלעם, הרי היא מכלל כל התורה, לכן פירש בע"י שכאן לא מדבר מכל התורה שידוע שנכתבה עפ"י ה' ביד משה, רק ממשנה תורה, ולכן הדגישה הברייתא לאשמעין שמלבד ארבע חומשי תורה שנכתבו ע"י משה מפי הגבורה כתב גם משנה תורה שאמרו מפי עצמו, והסכים הקב"ה שיכנס בתורה (ראה לעיל פ"ב מ"ש בפ"י הספרי ריש דברים). וכן פרשת בלעם אמרה בנבואה ונאמרה למשה בנבואה, ומשה לא היה נוכח בזה, ולא דומה לכל התורה כולה, שמהדיבור הראשון אליו עד יום מותו קבל בעצמו הציוויים לכני ישראל, והיה נוכח בכל מה שאירע עם ישראל, מלבד הסיפור של בלק ובלעם שידוע לו רק על ידי מה שנאמר לו בנבואה, לכן הודיעה לנו הברייתא באופן מיוחד שגם פרשת בלעם כתב ברוה"ק מפי הגבורה כמו כל התורה¹, ודומה פרשת בלעם למשנה תורה, כמו שמשנה תורה הסכים הקב"ה שתכנס בתורה כמ"ש הר"ן כן הסכים שפרשת בלעם תכנס בתורה. אמנם הרמ"ה בב"ב שם מפרש: ספרו, ספר תורה, נראה שבכוונה הדגיש ספר תורה, להוציא שלא נפרש ספרו, היינו משנה תורה, אלא כאן ר"ל כל התורה שכן היא נקראת תורת משה. וכוון להמפורש בירושלמי סוטה פ"ה ה"ו: משה כתב חמשה חומשי תורה וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם וכתב ספרו של איוב, ע"כ. הרי מפורש כאן שמדבר מכל התורה ולא רק ממשנה תורה (וראיתי בהערות לספר חסידים הוצאת מק"נ עמ' 425 שהבין

* מאמר זה, הוא פרק ו' מקונטרס 'סדר כתיבת התורה' שבמילואים לתו"ש משפטים ח"ט עמ' שכח. וראינו לנכון להביאו כאן, לתועלת המעינים. הציונים בפנים לפרקים לעיל, הם לאותו קונטרס.

1 רעיון זה בנוגע לפרשת בלעם ראיתי בשו"ת חת"ס חיו"ד סי' שנו. ולא הביא כלל מגמ' הנ"ל אלא לענין אחר וז"ל: יש לי לעורר בדבר אחד, הנה אין לנו בכל התורה שום דבר שאין אנחנו בעצמנו עדי ראיה חוץ מפרשת בלעם, כי כל מופתי מצרים ומדבר, את הכל ראו עינינו ונעשה לפני ס' רבוא וכו', ואין האבות מנחילין שקר לבניהם וה"ל כאילו ראינו בעינינו, ואפילו חידוש עולם ומעשה נחש כג"ע והמבול והפלגה, כבר כתב הרמב"ן בס' דרשות הרמב"ן הרי אדה"ר ראה עצמו יחידי בלי אב ואם, ומעשה ג"ע וגירושו, והוא דיבר פה אל פה עם שם בן נח רבו של יעקב אבינו ע"ה, כי בן חמשים היה יעקב כשמת שם בן נח, וקיבל ממנו כל הנ"ל עם מעשה המבול והפלגה והוא סיפר לבניו, ועמרם שמע מלוי ואמרו לבניו משה ואהרן, וכל הדור ההוא קבלו מאבותיהם ובכל הדורות כל הנעשה לזקן זקנים הרי הוא כאילו נעשה בפניהם ממש, וא"א להכחיש זהו במעשיות וסיפורי התורה וכו', חוץ מפרשת בלעם מי הגיד לנו מה היה בין מלך מואב ובין קוסם אחד בלעם שבא אליו אל ארצו, ולמה בא ומי הביאו, ומי ידע שבנה מזבחות ושרצה לקלל ונהפך לברכה, מי בא בסודם, וישראל היו שרויים במדבר, ואם הם עמדו בארץ מואב בראש הפסגה וראו למטה אל המדבר למרחוק, מאין ידעו יושבי מדבר שמביטים עליהם מראש ההר הזה ושמןחשים עליהם, ואפילו מרע"ה לא ידע ורק מפי הקב"ה ית"ש נכתבו הדברים והנביא צוח: זכר נא מה יעץ בלק וגו'. והנה המאמין בכל התורה ובמצוותיה רק מסתפק בפרשת בלעם הרי הוא כופר בה' א' ה' אחד, ולא יאמר אדם שפ' בלעם היא עיקר מעיקרי התורה שכנו עליו בנין, ומ"מ הכופר בה' כופר בעיקר, ע"כ. ולפ"ד יש לפרש שפיר שמטעם זה הדגישו חז"ל שמשנה כתב פרשת בלעם ברוה"ק מפי הגבורה, כמו שאר התורה.

מלשון הירושלמי שחולק על המדרשים שהבאתי לעיל פ"א שמשה כתב י"ג ספרי תורה, ובירושלמי מבואר שכתב חמשה ס"ת, וזו שגיאה, כי פה הפירוש שכתב לא רק משנה תורה כפי' הנ"ל אלא שכתב החמשה חומשי תורה ולא מדבר מחמשה ס"ת שלמים).

1234567

אוצר החכמה

ביאור ירושלמי תמוה

ולשון הירושלמי: וחזר וכתב ספר בלק ובלעם צריך ביאור². ונ"ל שסובר כמ"ד בגיטין תורה מגילה נתנה, וכבר ביארתי לעיל בארוכה שלמ"ד זה יש לומר שבסוף מ' שנה נאמר למשה פי הגבורה לכתוב ספר בראשית עד מתן תורה, וכן ספר דברים מה שאמר מפי עצמו, כדי להשלים את התורה, ואז בסוף נאמרה לו גם פרשת בלק ובלעם כדי להשלים את התורה שרובה כבר היתה כתובה במגילות ושוב תפרו את המגילות ביחד כמ"ש רש"י בגיטין, ורק למ"ד חתומה ניתנה כתב משה בסוף ארבעים כל התורה כפי הספר שבידינו מבראשית עד לעיני כל ישראל, מלבד השמונה פרשיות שנאמרו ביום שהוקם המשכן כמבואר בגיטין ס. (ולדעת המאירי למ"ד חתומה רק נאמרו ולא נכתבו), אבל למ"ד מגילה ניתנה שפיר מתאים הלשון וחזר וכתב.

ישוב לשון רש"י תמוה

כפירש"י ב"ב שם כתב: פרשת בלעם נבואתו ומשליו אע"פ שאין צרכי משה ותורתו וסדר מעשיו, ע"כ. והשל"ה פ' בלק תמה שהרי יש כמה עניינים דומים לזה, וכתב לפרש וז"ל: שלא תאמר שהגיע למשה רבינו ענין בלעם, מצד כי הקב"ה הגיד לו והוא כמו שאנו לומדים ספרי הנבואה מפי רבי ואנחנו יודעים דבריהם, אבל אין אנחנו נביאים ולא בני נביאים ואין אנחנו משיגים מה שהשיגו הם, רק שאנחנו מבינים דבריהם מפי מלמד שלמד אותנו דבריהם, לא כך, אלא משה רבינו ע"ה השיג מה שהשיג בלעם בענין נבואה על העתיד לישראל וכל הברכות זה ענין כמ"ש כל התורה מצד השגת נבואתו כך ענין פרשת בלעם, וראויה היתה פרשה זו לומר ע"י משה רבינו בלי אמצעות בלעם, רק צריך להיות הקטגור סניגור וכו', ע"כ³.

2 וראיתי דברים מוזרים בס' תורה שלמה להרב רש"י צ"ע שיק (סאטמאר תרס"ט) בעהמח"ס שו"ת רשב"ן בספרו בראשית ס"ד ד' ובראש פרשת בלק, כ' לבאר לשון ירושלמי ב"ב 'וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם' שמשה לא הכניס פרשה זו בספר תורה שמסר לישראל, רק אחרי שנכנסו ישראל לארץ הסכימו הזקנים והנביאים להכניס פרשת בלק ובלעם בין הפרשיות אשר בחמשה חומשי תורה עיי"ש. תימה גדולה על מחבר זה שבהקדמה לספרו הציג לו כ"ז עקרים בנוסח 'אני מאמין' וכתב בקנאות יתירה ובזלזולים נגד מחברים שאינו מסכים לשיטתם, איך זה נכשל לכתוב נגד א' מ"ג עיקרים המקובלים בישראל שמשה רבינו כתב כל התורה שבידינו ברוח"ק מפי הגבורה מבראשית עד לעיני כל ישראל ופרשת בלק בכלל. ופירושו בירושלמי אין לו שום מקום כלל, ונעלם ממנו כל הנ"ל. ולא לחנם אמרו חז"ל כל המוסיף גורע, ושאר ליה מאריה.

3 שו"ת מהרי"ל דיסקין בסוף הכתבים כותב וז"ל: על מאמר הש"ס רב"ב (יד:) משה כתב ספרו ופרשת בלעם וספר איוב, ונדחק רש"י דפרשת בלעם אינה מכלל התורה שהיא מליצות ומשלים שאמר בלעם (אין זה בדיוק לשונו של רש"י אלא כן הבין כוונתו), ואני תמה הלא אמרו בפרק חלק דאף אות אחת בתורה המבזהו נקרא אפיקורס, כו'. וכתב לפרש וז"ל: כל התורה נקראת תורת משה אף שיש בה סיפורים שהיו מקובלים באומה או שנעשו באותו העת. אעפ"כ מסרה לו הקב"ה כל מעשה ביתר ידיעות מ"ח פנים, או שגם בתיבות הסיפור נרמזים דברים אחרים אין קץ, והכל נגלה למרע"ה ואף נבואות

מרע"ה חבר ספר בלעם

הריטב"א בחי' לב"ב כתב: נראים דברי האומרים שאין זו פרשת בלעם הכתובה בתורה, דהיא הקב"ה כותבה כשאר התורה אלא פרשה בפני עצמה הוא שכתב, ע"כ. וביתר ביאור בספר ציוני פרשת בלק: איתא בגמרא פ"ק דב"ב משה כתב ספרו ופרשת בלעם וספר איוב, יטעון הטוען והלא פרשת בלעם בכלל התורה היא, ומאי חידוש, והלא דבר ידוע הוא שכל התורה מבראשית ועד לעיני כל ישראל מפיו של הקב"ה לאזנו של משה, כענין שנאמר מפיו יקרא אלי את הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו. אלא דע כי כתובים כאן בקוצר בענין בלעם ובנבואתו ולישראל לפי שעה, וגם קיצר הכתוב בענין חכמת הקסמים כמו שקצר בענין ע"ז של אנוש שלא ספר בו הכתוב כלל, וחיבר בו אברהם אע"ה ספר שהיו בו ת' פרקים, וכן במלחמת מדין שהיה מפריח מלכי מדין באור והוא פורח עמהם, לולי ציץ הקודש שהפילם ונפלו חללים, ונראה מדרשת רז"ל כי מרע"ה חיבר ספר לבד מה שכתוב בתורה, ולשם סיפור כל הענין באורך, ונאבד הספר ההוא כמו שנאבדו ספרים אחרים, ע"כ. כל הקטע בקצת שינויים מובא בדרשת אבן שועיב פ' בלק, ויש שם הוספה וז"ל: ורחוק הוא שנפרש פרשת בלעם על פרשה זאת הכתובה בתורה כי בכלל ספרו היא, והיא מכלל התורה, אבל היה ספר בפני עצמו ונאבד כמו שנאבדו ספרים אחרים מכלל ארבעה ועשרים ספרים המקודשים ובכאן בתורה סיפור הענין בקוצר, עכ"ל. ראה מענין זה לעיל פ"ד. ומ"ש: מכלל ארבעה ועשרים, אולי כוונתו לאותן הספרים החיצוניים שלא נכנסו לכלל כ"ד ספרים כגון חכמת שלמה וצוואות השבטים ועוד שנכתבו במקורם בעברית ואבדו ונשאר לנו רק תרגומים בשפות אחרות (וראה סנהדרין קו: לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם). ובעיקר פירוש הראשונים הנ"ל כבר כתב מהרי"ל דיסקין הנ"ל שפי' הריטב"א דוחק הוא דלא מיירי הש"ס רק בכתבי הקודש. וברמ"ה בב"ד יד: משה כתב ספרו ספר תורה ופרשת בלעם הכתובה בו, בא להוציא משיטתו של הריטב"א שזה היה ספר בפני עצמו.

בספר ישועות מלכו בהגהותיו על הרמב"ם הלכות תשובה פרק ג' הלכה ח': והמכחיש נבואתו של משה, צ"ע, והרי הוא בכלל כופר בתורה שהוא נבואתו של משה, ודוחק דקאי על מכחישי נבואתו של משה במדבר כמו קרח ועדתו, שעוד שלא נחתמה התורה, דמה דהוה הוה, ואולי הכוונה על ספר איוב שכתבו משה רבינו ע"ה, עי' ב"ב יד: או דקאי על ספר בלעם שכתבו משה לפי פי' הציוני הובא בשל"ה פ' בלק בהגהה ע"ש, ע"כ. הנה שני תירוציו תמוהים, א. איך אפשר לומר שעל זה כוונת המכחיש נבואתו של משה הרי יש מחלוקת בגמ' שם על איוב מתי היה, והרמב"ם בעצמו כתב במו"נ ח"ג פכ"ב: קצת החכמים אמרו שהיה בימי האבות, וקצתם אמרו שהיה בימי משה, וקצתם אמרו שהיה בימי דוד, וקצתם אמרו שהיה מעולי בבל, וזה ממה שיחזק מאמר מי שאמר לא היה ולא נברא וכו', ע"כ. א"כ בוודאי לא כוון הרמב"ם לספר איוב. ב. מה שתירץ הריטב"א מובא לעיל, הרי שאר המפרשים לא ס"ל כתי' הריטב"א, א"כ איך אפשר לומר שלהרמב"ם זה הוי בכלל מכחיש נבואתו של משה. ולפי דרכו שמתכוון לאיזה ספר אפשר היה לו לפרש, עפ"מ דמבואר במדרש תהלים מובא להלן שי"א מזמורים בתהלים אמרם משה

שנאמרו לאחרים כמו לאברהם, נח, יצחק ויעקב, ח"ו לא כמעתיק משה אותם נכתבו בתוה"ק, כי משה שזכה לאספקלריא המאירה כאשר מסרם לו השי"ת עתה ברוה"ק, ידע אותה הנבואה ביתר עז כנ"ל, וזולתי פרשת בלעם, לא היה רק כמעתיק בעלמא, שאלולי סתם הקב"ה איזו כוונה מבלעם היה מהפכה לרע ח"ו (ע"ש באריכות הקדמתו לזה), אבל הקב"ה ביארן לטובה כפי בלעם בכל מיני כוונות ואתי שפיר וכו', עכ"ל, עייש"ה. ותימה שלא הביא דברי השל"ה שהם שלא כדבריו. ובספר תורת חיים כתב על לשון רש"י שכוונתו אנבואה רביעית של בלעם קאמר דכתיב ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך דעיקר נבואתי לעכו"ם הוה וכו', ע"כ.

בנבואה, ועל זה מתאים יותר לומר שמכחיש נבואתו של משה. ויש לפרש ג"כ לפ"מ שנתבאר לעיל פ"ב שמשנה תורה משה מפי עצמו אמרו היינו ברוה"ק ובנבואה, אך גם כזה יש פירושים שונים. אך י"ל שהכוונה על עצם אישיותו של משה שהכתוב אומר עליו ולא קם עוד נביא בישראל כמשה, ולא זו רוח הקדש ממנו כמו שנתבאר לעיל⁴.

וראיתי להרמב"ן בהקדמתו לאיוב כתב: ספר איוב יש מרבתינו שאמרו כי משה רבינו כתבו ונאמר לו מפי הגבורה ענין האיש ההוא והחברים ההמה, כאשר נאמר לו מפי הגבורה ספר בראשית ונצטוו בכתבתו מפני היות ענינו שורש באמונה ויסוד התורה, עכ"ל. כנראה הטעם שהכריחו להרמב"ן לפרש כן משום שהתנא דברייתא כולל ביחד ספר איוב עם התורה, אבל לפ"מ דמבואר בגמ' דיש מ"ד החולקים על זה א"כ צריך ביאור ל"ל לאפוש פלוגתא רחוקה כזו, שמ"ד א' יסבור שספר איוב נאמר מפי הגבורה כמו ספר בראשית ואידך יסבור שנתחבר בנבואה אחרי דורו של משה, הרי יש לומר שמשנה חבירו בנבואה כמו י"א מזמורי תהלים שאמרן משה בנבואה, ומגלן שנאמרו מפי הגבורה שזה נאמר רק על התורה. ואולי י"ל שגם בגדר 'מפי הגבורה' יש מדרגות שונות. ראה יבמות עב: דאיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה, עיי"ש ברש"י, רצ"ע.

י"א מזמורים של משה

וראיתי לבאר לשון מדרש תהלים מזמור צ אות ג תפלה למשה וגו': אחד עשר מזמורים אמר משה כנגד אחד עשר שבטים ואלו הן תפלה למשה וכו'. שם ד: אמר ר' לוי בשם ר' חנינא אחד עשר מזמורים שאמר משה בתכסיס (סדר ואופן) של נביאים אמרן, ולמה לא נכתבו בתורה לפי שאלו דברי תורה ואלו דברי נבואה ואין מפסיקין בין דברי תורה לדברי נביאים, ע"כ. בילקוט ובכת"י ליתא למלים האחרונות: ואין וכו'. ובכור מפרשם: ר"ל אם היו כתובים באמצע התורה היו דברי נביאים מפסיקים בין דברי תורה לדברי נביאים, ע"כ. ואולי ט"ס הוא וצ"ל ואין מפסיקין בין דברי תורה לדברי תורה.

והנה עיקר השאלה צריכה ביאור, אחרי שמודיע לנו שי"א מזמורים אמרן משה, וכן מבואר בב"ב יד: דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים, ע"י אדם הראשון, על ידי מלכי צדק, וע"י אברהם וע"י משה וכו', ושם מבואר משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, א"כ מה זו שאלת ר' לוי למה לא נכתבו בתורה, כאלו ישאל למה לא נכתב ספר איוב בתורה, הרי ברור אם יכתבוהו בתורה יפסלוה (כביטוי של הגור אריה ריש בראשית), משום שמשנה לא נצטוו לכתוב אותו בתורה ואותו הדבר נאמר על י"א מזמורים.

וצ"ל שכוונת השאלה היא, מכיון שחז"ל אמרו שאמרן נגד י"א שבטים, א"כ הרי מקומן בפרשת וזאת הברכה, על זה באה התשובה שי"א מזמורים הם דברי נבואה ודברי תורה המה מדרגה יותר גבוהה, ואף משנה תורה שאמרו משה מפי עצמו נכתב עוד הפעם ברוה"ק מפי הגבורה, משא"כ י"א מזמורי תהלים. וראה באבודרהם סדר תפלת ר"ה כ' שחמורה קדושת הנביאים מהכתובים לפי שהנביאים נאמרו ברוח הקודש ולא נאמרו בשליחות. ובמדרש הנ"ל מבואר שיש בכתובים דברים שנאמרו בנבואה. ואפשר שלא בשליחות לאמרן לישראל.

4 ובצ"פ מהדור"ת צד כג ע"ד: וכבר כתבתי בזה דנ"מ אם דור המדבר ששמעו כל התורה כולה מפי מרע"ה עצמו ואז ג"כ היה מרע"ה מתנבא, דמרע"ה היה לו הנבואה ג' פעמים, בזמן שנתגלה לו הנבואה בעצמו, ואח"כ בזמן שהיה מוסרם לישראל הדברים כמו שהשיגם לא בגדר לימוד, דהך דעירובין דנ"ה ונדרים דל"ז ובירושלמי ע"ז פ"ב, ואח"כ בעת הכתיבה, עיין בהך דגיטין ד"ס ועי' רש"י פסחים דנ"ד ובירושלמי סוטה פ"ח ע"ש וזה שני גדרים. ומאריך שם לבאר, כשעברו ישראל עה"ת אם עברו גם על דברי הנביא מרע"ה.

פרשיות בתורה מתורגמות משפות אחרות

ובנחלת יעקב בע"י מפרש מה שהזכיר פרשת בלעם, משום שבלעם לא דבר אל בלק בלשון הקדש ומשה הוא שכתב הדברים⁵, עכ"ל. נקודה זו שהעיר בה הנחלת יעקב צריכה ביאור. הנה דבר זה ברור שהרבה פרשיות בתורה שמספרות לנו הדיבורים והשיחות מאנשים שונים בתקופות שונות שדברו בלשונם הם, ובתורה נכתבו בעברית, מפני שכל התורה כתבה משה ברוה"ק מפי הגבורה בעברית. (מצינו שעשרת הדברות נשמעו בשבעים לשון. ראה מ"ש בתו"ש שמות פ"כ אות סד"עז, ובמילואים חט"ז עמ' שכב, ועי' בראשית רבה פמ"ט"ב. כן מה שכתב משה התורה על האבנים באר היטב, פירשו בשבעים לשון. ובברכות יג. למימרא דסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה, ובתוס' ד"ה בלשון כתבו: בכל לשון נאמרה כסיני שכל דיבור ודיבור שהיה יוצא מפי הקב"ה היה מתחלק לשבעים לשון (שבת פח.). ובחידושי הרשב"א ברכות יג. כתב רבינו האי גאון ז"ל לכולן ברור שלא כתב משה את התורה אלא בלשון הקודש כסדר הזה שהוא בדינו בלי שינוי, אלא כך הן אומרים, הנאמרו לו תרפיה בלשון אחר אם לאו, ע"כ. וראה מ"ש ביש"ש ב"ק פ"ד ס"ט ותמהו עליו מהג"ל). ועל כרחך שזה הוא התרגום משפתם לעברית. הדוגמא המפורשת היא מבראשית מב, מג, כי שמע יוסף כי המליץ בינותם, ובתו"ש בראשית פמ"ב הבאתי מפי ב"ר: שהיה מספר להם בלשון כנען או בלשון ארם והוא אמר ליוסף בלשון מצרי. ובכת"י חמאת החמדה: כי המליץ בינותם זה מנשה שהם מדברים בלשון הקודש ויוסף בלשון קבטי. ושם מה, יב, כי פי המדבר אליכם, בב"ר פצ"ג: בלשון הקודש. ראה שם בתו"ש בראשית מה, נד וש"נ וצרף לכאן.

ובאע"ז שמות ב, י. ותקרא שמו משה, משה מתורגם מלשון מצרים ללשון הקודש, ושמו בלשון מצרים מניוס. וראה מ"ש הרמב"ן בבראשית מא, מה. ואותם הדברים בנוגע לדיבורו של משה עם פרעה. וכן מבואר בקרא שמות ז, א, ובמכילתא דרשב"י בתו"ש וארא פ"ז"י: אמרו לו (הקב"ה למשה) אתה דבר בלשון קודש כמלאך, ואהרן אחיך ידבר בלשון מצרי שנאמר ראה נתתיך א' לפרעה (כ"ה במכדרשב"י והוא מהגהות ר"א הלחמי וארא, ובכת"י אצל הופמן הגי' ואהרן אחיך ידבר בלשון עברי והגיה מצרי), ראה בתו"ש פ"ז"י ושם פ"ד"מב הבאתי מ"ש הרשב"ם בקרא ד, י, כבד פה: אנכי איני בקי בלשון מצרים בחיתוך לשון כי בקטנותי ברחתי משם ועתה אני בן שמונים וכו'.

וכן הדבר בפרשת לבן. ובענין זה הבאתי בתו"ש פכ"ד-רעז מאמר מירושלמי סוטה פ"ז ה"ב על הפסוק ויען לבן ובתואל וגו' אין תימר בלשון הקודש והכתיב ויקרא לו לבן יגר שהדותא, וביארתי שהירושלמי בא לפרש שאי אפשר לומר שלבן ובתואל אמרו ממש אותו הלשון הכתוב בתורה שהרי דברו ארמית כמפורש בקרא, כן מביא הירושלמי ראיה: והכתיב מה' יצא הדבר, והמפרשים מחקוה, וכתבתי לפרש שיש כאן בירושלמי ראיה גדולה הנוגעת להרבה פסוקים בתורה, עפ"מ שהבאתי שם מכת"י ילקוט מעין גנים, מדרש החפץ והביאור: מה' יצא הדבר, וכי הם מאמינים בה', והלא הם עובדי עכו"ם ומגחשים, אלא אמרו כאשר דבר ה' בדעתכם אתם ואדונכם אברהם, ע"כ. ויש להוסיף שהרי לבן אמר שם לא-נג אלהי אברהם ואלהי נחור, ובב"ר בתו"ש פל"א-קכא: אלהי נחור חול. והירושלמי סובר כמו שתרגמו לשונם שדברו מארמית לעברית כן כתבו את השם המיוחד. וכ"כ הרמב"ן שם לא, מח ויאמר לבן שדברי לבן מתורגמים בלשון הקודש, וכ"כ הרד"ק. ועי' בירושלמי סנהדרין פ"י ה"א: כי דבר ה' בזה כו' מנין

5 יש להעיר מ"ש בפ"י גבעת המורה על המורה נבוכים ח"ב פמ"ב דף 160: ואולי בלעם יתכן שבאתהו הנבואה בלשון ארמי כלשון עמו ומשה העתיקה ללשון הקודש בתורה. ובהערות כת"י צפנת פענח על הגליון, כתוב: ח"ו לא תהא כזאת, רק משה נתנבא שכך אמר בלעם והוא כמו שאר התורה, וזה תליא [אם] כל נבואה שמנבא מה שאמר אחר אם אומר כלשונו או כמו שאמר האחר, עיין מ"ש סוכה דף נג ע"ב ובירושלמי כו', ע"כ.

אפילו כפר כו' בתרגום אחד ויקרא לו לבן יגר שהדוּתא כו'. ראה מ"ש בתו"ש בראשית פ"ד קמו ופל"א קח. ובפרקי דר"א פמ"ב בתו"ש שמות פט"ו קנג: מי כמכה באלים ה', ענה פרעה אחריהם שיר ושבח בלשון מצרית, ואמר מי כמוכה נאדר בקודש נורא תהלות עושה פלא. והרד"ל מפרש: ומשה וישראל העתיקוהו בדברי שירה בלשון הקודש וכמו נבואת בלעם. [וראה מ"ש בתו"ש יתרו פ"כ אות ל. אנכי לשון מצרי, מ"ש בהדר זקנים "וסח" הקב"ה לישראל עשרת הדברות בלשון מצרי וכו', ואולי צ"ל "ופתח" בלשון מצרי, עיי"ש ומ"ש שם בהשמטות ומילואים עמוד שכג, בהערה לעמוד 9]. ובענין זה יש להעיר מהמבואר בתרגום יוב"ע בראשית לא-מו: ויעקב קרא לו גלעד מוסיף: ויעקב קרא לו בלישן בית קודשא, כדרש הג"ל. וכן שם לה"ח: ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין. ובב"ר מובא בתו"ש פל"ה עט: בר צערי, בלשון ארמי, ואביו קרא לו בנימין בלשון הקודש. עיי"ש ברמב"ן. ומבואר שרחל קראה בלשון בית אביה בארמית. (ועי' תיוב"ע בראשית כב"א, שם לא-יא, וצ"ע). ומבואר בשמות יט-ג כה תאמר לבית יעקב, ובמכילתא בתו"ש פ"ט-מז: כה תאמר בלשון הקודש שלא תפחות ולא תוסיף. ובפנ"י מפרש: בלשון הקודש שגם לערב רב ידבר בלשון הקודש, ושלא להוסיף הכוונה שלא יוסיף דברי ריצוי (ראה מ"ש לעיל פ"ה). וכן בשמות כ"ט: כה תאמר לבית ישראל, דרשו ג"כ במכילתא בתו"ש פ"כ תפב: בלשון הקודש, ובמכדרשב"י שם כדרש הג"ל לא לפחות ולא להוסיף, עיי"ש מ"ש מלק"ט נגארה. וצ"ב מזה שדייקו לדרוש כן במקום שכתוב: כה תאמר, אם רק כאן היתה אזהרה זו בלשון הקודש או מכאן ילפינן לכל התורה. לפי כל הג"ל אין מקום לתירוץ של הג"ל, שלכן הזכירו חז"ל באופן מיוחד פ' בלק משום שמשה תרגמה ללשון הקודש, שהרי בע"כ צריך לומר שהרבה פרשיות תורגמו ללשון הקודש, ובשעה שכתב משה את התורה ברוח"ק מפי הגבורה נאמר לו הכל בלשון הקודש ואותו הדבר היה עם פרשת בלעם, ולמה הצריכו חכמים להשמיענו דבר זה במיוחד אצל פרשת בלעם.

וע"פ דרכינו יש לבאר מה שכתבתי בתו"ש בראשית פל"א-מח מדברי רבינו בחיי שמצינו הרבה לשונות בתורה שהם תרגום, ושם הבאתי לדוגמא כעשר מלים מספר בראשית שרש"י וש"מ פרשו שהם מלשון ארמי, וישמעאלית, עיי"ש. וצריך ביאור למה באו מלים זרות אלה בתורה. ולפי הג"ל יש לתרץ חלק גדול מהם משום שהרבה סיפורים בתורה נאמרו בשעתן בלשונות שונות ארמית מצרית וכו', אלא שהדיבור תרגם אותם ללשון הקודש, א"כ י"ל שפיר שמפי הגבורה מטעם שאינו ידוע לנו, נשארו אותם המלים כפי שנאמרו בשעתן, ולא שנכנסו מלים בודדות מלשונות אחרות (והמלים ויאבק, פרת, שפירש"י מלשון ארמי ראה בתו"ש שם שי"מ שהמה מלשון עברי). ויש להעיר מהמבואר במס' סופרים פ"א ה"ט: כל התורה כולה עברית היא, אלא שיש בה דברים של תרגום. ובהרבה כת"י בהוצאת היגר, הגירסא: אלא שיש בה 'ששה' דברים של תרגום. ולפי גירסא זו צ"ל שחולק על כל המפרשים הרבה מלים בתורה שהם מלשונות אחרות. (ראה מ"ש בתו"ש בראשית פ"א-א מדברי אבן שועיב בענין טט בכתפי שתיים, ובמילואים לחי"ב פ' בא עמ' רפ). וכע"ז כ' הרמב"ן בשמות יב, ב. מובא בתו"ש חי"א במילואים סי' ה, ששמות החדשים עלו מבבל, חזרנו לקרוא החדשים כשם שנקראים בארץ בבל, להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו השי"ת.